

Bényei Miklós

„A könyvtáros társadalom ismeri, becsüli és szereti”

Arató Attila 90 éves

Hazánkban meglehetősen alacsony azoknak a könyvtárosoknak a száma, akik megkapták a legmagasabb állami kitüntetést, az Állami Díjat (korábban a Kosuth-, később a Széchenyi István-díjat). A kevesek közé tartozott Arató Attila, a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár igazgatója, akinek munkásságát 1973-ban ismerte el a kormányzat az Állami Díjjal. Ekkor még viszonylag fiatal ember, 43 éves volt, de már tíz esztendeje irányította a debreceni intézmény munkáját. Amikor eljött a jogszabályban meghatározott idő (azaz betöltötte a hatvanadik életévét), 1990-ben kérte nyugdíjazását. Teltek, vagy inkább repültek az évtizedek, és mi, egykori munkatársai, barátai hirtelen rádöbentünk, hogy Arató Attila – hála szívós fizikumának – is elérte az aggastyáni kort, kilencvenéves lett.

Arató a „fényes szellők” legendás nemzedékének tagja. 1930. július 7-én született a Békés vármegyei (1950-től Békés megyei) Szeghalom nagyközségben. Édesapja elemi vagy népiskolai tanító, közkeletű kifejezéssel szólva: néptanító volt. Szülei pár esztendővel később (Attila nyolc éves korában) úgy döntöttek, hogy a gyermekeik eredményesebb tanulását elősegítendő a tisztántúli (valójában az egész magyarországi) reformátusság szellemi központjához, Debrecenhez közelebb költöznek. Mégpedig az egykori hajdúvárosba, a Hajdú vármegyei Vámospércsre, amely ekkoriban szintén nagyközség volt. Tehát Arató Attila gyermek- és serdülőkorában lényegében falusi környezetben élt, nőtt fel, élményei jelentős hányadát itt szerezte; szellemi-eszmei ébredésekor kortársai sokaságához

haszonlón a majdani népi értelmiségiek útján indult a pályája. A családi terveknek megfelelően édesapja a jó eszű kisleány 1940-ben a debreceni Fazekas Mihály Gimnáziumba íratta be, amelyet már akkor is a város legjobb középiskolái között emlegettek. (Közbevetőleg megjegyezhető, hogy egy ideig itt tanított Kovács Máté, a huszadik századi magyar könyvtárügy egyik kiemelkedő alakja.) Arató Attila úgynevezett bejáró diák volt, azaz nyolc tanéven át nap mint nap vonattal érkezett. 1948-ban érettségizett, de már más világ volt, mint amikor először belépett a gimnázium kapuján.

Érettségi után különbözeti vizsgát tett a református tanítóképző intézetben, majd 1949-ben lakóhelyén, Vámospércsen tanítóként kezdett el dolgozni. Rögtön beiratkozott a tanári szakosító tagozatra is Szegeden, de itteni tanulmányait katonai behívója miatt félbe kellett szakítania. Vámospércsen megbízták a népművelési ügyvezető és a népkönyvtáros teendőinek ellátásával. A katonaságnál zászlóalj-könyvtáros és kultúrszoba-felelős volt. Ekkor még nemigen gondolta, hogy későbbi életútja évtizedeken át szorosán kötődik a könyvtárügyhez, életműve e területen teljesedik ki. Természetesen – nemzedékének számos tagjához hasonlóan – az ifjúsági mozgalomba is tevékenyen bekapcsolódott: előbb az Egységes Parasztifjúság Országos Szövetsége (EPOSZ), aztán a Magyar Ifjúság Népi Szövetsége (MINSZ) helyi vezetőségének tagja, majd 1952 őszétől közel négy évig a Dolgozó Ifjúság Szövetsége (DISZ) Hajdú-Bihar megyei bizottságán a középiskolai és az egyetemi fiatalok felelőse. Innen hívták át 1956-ban a Debreceni Városi Tanácshoz, a művelődési osztály vezetőjének. Most már nemcsak szemlélője a város kulturális életének, hanem az egyik irányítója. Közben elég közelről megismerhette az egész ország művelődési folyamatait, kiterjedt jogi, közigazgatási és szervezési tapasztalatokra tett szert, kiváló kapcsolatokat épített ki, azaz gyarapította a később igen jól kamatozó kapcsolati tőkét. Arató Attila azt is felismerte, hogy a társadalmi mozgás ezen szektorában csak akkor lehet hasznos, eredményesen dolgozni, ha az ember maga is művelt. Ezért – édesapja intelmeit is követve – folyamatosan tanult és tanult. Tanácsai működése idején szerezte meg 1959-ben az Eötvös Loránd Tudományegyetemen a történelem szakos tanári diplomát, majd elvégezte a művelődési minisztérium kulturális akadémiajában irodalomesztétikai és a Marxizmus-Leninizmus Esti Egyetem esztétika szakát. S gyermekkorától kezdve mindig sokat olvasott, és az olvasottakon mélyen elgondolkodott.

Mondhatni: sokoldalúan felkészült pályája nagy fordulatára, a könyvtárigazgatói teendők ellátására. A tapasztalt, de még mindig nagyon fiatal, alig több mint harminckét éves művelődéspolitikus maga kérte, hogy nevezzék ki a súlyos vezetési válságba került Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár élére. (Tehát – hogy a szocialista kísérlet időszakában sűrűn használt zsargonra utaljak – nem „ejtőernyős” volt.) A fenntartó, a megyei tanács úgy döntött, hogy 1963. február 1-jétől Arató Attila lesz az intézmény vezetője. Hamar kiderült, hogy az elhatározás helyes

volt. Az új igazgatót egy átfogó minisztériumi vizsgálat is segítette; ennek záródokumentuma kijelölte az előrelépés fő irányait, a fontosabb tennivalókat.

Arató Attila már említett tapasztalataira és kapcsolataira, egyre inkább kibontakozó vezetői képességeire támaszkodva, imponáló műveltség és széles körű tárgyi tudás birtokában, figyelembe véve a könyvtárügy, főleg a közművelődési könyvtárak hazai és nemzetközi fejlődésének tendenciáit meglepően rövid idő alatt úrrá lett a megyei intézmény belső problémáin, és hétmérföldes lépésekkel haladt előre a megye tanácsi könyvtári hálózata elmaradottságának felszámolása terén. A közművelődési könyvtárügy felfelé ívelő szakaszában a debreceni megyei könyvtár meglepően gyorsan felzárkózott a hazai élmezőnyhöz, közben sajátos arculatot alakított ki. Gondolatvilágát a művelődéspolitikai szemlélet vezérelte: felfogása szerint a könyvtár egyfelől a művelődés egyik alapintézménye, elválaszthatatlan a kultúra többi ágától, a társadalom mindenkori elvárásait kell teljesítenie, másfelől a könyvtárak használata, a könyvtári dokumentumokban rejtőző információkhoz való hozzájutás állampolgári jog. A gyors szakmai tájékozódás után egyértelműen elkötelezte magát a hazánkban évek óta fokozatosan meghonosodó public library eszménye mellett, és határozottan képviselte ennek magyar változatát, a III. könyvtárügyi konferencián 1970-ben és a tanácsi közművelődési könyvtárak fejlesztéséről 1972-ben közzétett minisztériumi szakmai irányelvekben megfogalmazott általános nyilvános könyvtár modelljét, egyik fő – és eredményes – törekvése ennek megvalósítása volt. Következésképpen, sokféle ellenállást, ellenvetést leküzdve kiállt a szabadpolcos kölcsönzés korszerű módszere mellett. A nemzetközi trendekre ügyelve kiemelt figyelmet fordított a tájékoztatásra. Az országban az elsők között, az 1960-as évek derekán megszervezte a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtárban a tájékoztató szolgálatot, sőt 1966-ban már ennek szakosított változatát is. E részleg kiemelkedő teljesítménye volt a Tájékoztató jegyzék vezetők számára (1968–89) című kurrens cikkválogatás, amely országos szolgáltatássá növekedett, a havonta megjelenő füzet számaira néhány évig minden megyei könyvtár (no meg a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár) előfizetett. Önként vállalt kezdeményezés volt a könyvtári kiadvány- és információcsere akció; az éves füzetek mindmáig nélkülözhetetlen könyvtártörténeti források. A harmadik sikeres vállalkozás a szombathelyi megyei könyvtárral közösen készített, az Országos Középiskolai Tanulmányi Verseny éves pályáteleihez összeállított ajánló bibliográfiai sorozat. A debreceni megyei könyvtár részese volt annak az országos munkálatnak is, amelynek során 1967–68-ban a Könyvtártudományi és Módszertani Központ (KMK) irányításával kidolgozták a közművelődési könyvtárak mintaértékű gyűjtőköri szabályzatát. A hatvanas évek végétől lelkes támogatója és propagátora az „Olvasó népert” mozgalomnak. Arató Attila rögtön reagált az 1964-ben kiadott miniszteri utasításra, amely a megyei könyvtárakban kötelező feladatként írta elő a helyismereti gyűjtést és szolgáltatást. A hajdani városi (múzeumi) közművelődési könyvtártól örökölt értékes lo-

kális állomány bázisán pár esztendő alatt országos hírű gyűjtemény szerveződött, és erre példamutató, szintén országos hatású bibliográfiai és egyéb tájékoztató tevékenység épült. A hetvenes évek elején – elsősorban a KMK kezdeményezésére – a debreceni könyvtár élére állt annak az akciónak, amely a városi és a járási könyvtárakban is szorgalmazta a helyismereti munka megindítását, illetve ahol már volt valami, fellendítését. S ha már a tanácsi könyvtárhálózatnál tartunk, megemlítendő, hogy Arató Attila igazgatói ténykedése első szakaszának egyik fő érdeme a korábban számtalanszor elmarasztalt megyei hálózat rendbetétele; egybeközött számos új könyvtár építése, illetve létesítése. Nem hallgatható el, hogy még tanácsi osztályvezetőként volt részese a Debreceni Városi Könyvtár, azaz a fiókkönyvtári hálózat (és központja) megszervezésének, amely akkoriban szintén az úttörő kísérletek egyike volt. Szoros munkakapcsolatban állt az iskolai és a szakszervezeti könyvtárakkal. Az előbbieket hálózatának fejlesztését különösen fontosnak tartotta.

A rá annyira jellemző új iránti fogékonyság, más szóval az innovatív szándék, hajlam tipikus példája, hogy a megyei könyvtárak közül az elsők között szerzett be sokszorosítógépet, majd alapított sokszorosító műhelyt, megteremtve ezzel a sikeres és sokrétű (bibliográfiák, adattárak, szemelvénygyűjtemények, tanulmánykötetek stb.) kiadványprogram technikai (reprográfiai) feltételeit. Az intézményben lokálisan és országosan is elismert tudományos tevékenység bontakozott ki, ezért nem véletlen, hogy az elsők között nyerte el a „tudományos könyvtár” címet (vagy rangot). Ennél is jelentősebb, mert a jövő távlatai felé mutatott a számítástechnika könyvtári alkalmazásában rejlő lehetőségek felismerése. Jó érzékkel sürgette a számítógéppark létrehozását és folyamatos fejlesztését; ha csak tehette, élt a pályázatok kínálta esélyekkel. Bár a méltán forradalminak tekinthető változás fogadtatása a munkatársak körében eleinte vegyes volt, végül mindenki megbarátkozott a komputerrel, majd az internettel. Tudjuk, ma már elképzelhetetlen ezek nélkül a könyvtári munka.

Miután Arató Attila hamar igazolta a fenntartók választását, és igazgató társai meglepően gyorsan el- vagy befogadták, egyáltalán az egész szakma elismerte kvalitásait, érdemes szólni vezetői habitusáról is. E sorok írója hosszú évekig közvetlen munkatársa volt, tehát észrevételeim személyes tapasztalatokból fakadnak, táplálkoznak. Talán még hitelesebb, ha őt magát idézem, a nyugdíjba vonulásakor adott interjúból: „Sohasem hittem a kényszer, a parancsszó erejében, sem a mindentudó vezetőkben. Ezért nem bántam, ha saját területükön nálam többet tudó munkatársakra találtam. Munkatársakra és nem beosztottakra volt szükségem...” Ő ezt a kollektív vezetés elvének nevezi. De nevezhetjük a menedzserszemlélet érvényesülésének is. Arató Attila nem volt szakképzett könyvtáros, ezért nem kívánt beleszólni a mindennapi munka részleteibe, azok megoldását az adott szakterületen jártas kollégáira bízta. Menedzszerként végezte viszont a tervezés, az irányítás, az ellenőrzés, a számonkérés feladatát. Mégpedig szakmai igényességgel

és felelősséggel, nemzetközi, országos, megyei és helyi rátekintéssel a politikai, gazdasági, művelődési folyamatokra. Beszélhetünk demokratikus vezetési stílusról is. Jó szívvel fogadta munkatársai ötleteit, javaslatait, rendkívül szoros kapcsolatot tartott a csoport-, majd osztályvezetőkkel. Egy-egy vezetői értekezleten (majd mindegyiken), igazi vita, valóságos műhelymunka folyt. A közösen (olykor második vagy harmadik nekifutásra) hozott döntést aztán közösen kellett végrehajtani – ha valaki kitért ez elől, azt nem vette jó néven, és természetesen igaza volt. Elég gyakoriak voltak az összes munkatárs részvételével zajló értekezletek is, hogy mindenki megismerje a többi munkaterület, kolléga konkrét feladatait, azaz ily módon könnyebb volt összehangolni a teendőket. Arató következetes vezető volt, munkatársaiban megbízott, nagy gondot fordított a fiatal tehetségek felkarolására és útnak indítására. Mindennek bizonyítására egy újabb mondat a már idézett nyugdíj előtti interjúból: „Számomra a legnagyobb „vezetői” sikert, örömet a velem dolgozók egyéni kibontakozása, személyi sikerei jelentették.”

A személyzeti munka fontos elemének tartotta a mindenkori vezető (jelen esetben a saját) személyes példamutatását. Nemcsak olyasmiről volt szó, mint a fegyelmezett munka, a dohányzás mellőzése (a könyvtár fokozottan tűzveszélyes hely!), a munkatársak iránti tisztelet, hanem az emberi tartás, a családi élet tisztasága stb. Pár hete elhunyt feleségével 65 évet éltek boldog házasságban, később jött lányukat nagy szeretettel nevelték, akárcsak három remek unokájukat. Egy szóval: Arató Attila emberként is példaadó vezető volt.

Már utaltunk arra, hogy Arató igazgatói munkásságát a könyvtárügyön belül általános elismertség övezte. Számos szakmai testületbe, munkabizottságba beválasztották vagy meghívták, számos központi munkaanyag elkészítésében működött közre. Nyugdíjazásáig a Megyei Könyvtárigazgatók Tanácsának elnöke volt, s több éven át a Könyvtári Figyelő szerkesztőbizottságának tagja. 1973-ban az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács alelnökévé választották, valamint ő lett a közművelődési és iskolai könyvtári tagozat vezetője is.

Az elismerés kézzel fogható jelei a kitüntetések. Országos szinten is számos alkalommal volt ebben része: Szocialista Kultúráért – 1961, Kiváló Népművelő – 1969, Állami Díj – 1973, Szabó Ervin-emlékérem – 1986. A csúcspont természetesen a legrangosabb hazai állami kitüntetés, az Állami Díj. Mint ahogy arról már szó esett, viszonylag fiatalon kapta meg, de mi, szakmabeliek tudjuk, hogy teljesen megérdemelten. A hivatalos indoklás is valami ilyesmire céloz: a kormányzat a díj II. fokozatát „eredményes és érdemes könyvtárügyi tevékenységéért” adományozta. Voltaképpen erről szólt Páldy Róbert ez alkalomból közölt interjúja is a Könyvtáros hasábjain, s ennek egyik félmondata a mostani cikk címe.

Arató Attila sikeres vezetői pályájának voltaképpen egyetlen kudarca volt: nagy álma, az új könyvtárépület igazgatósága alatt nem épülhetett meg. Mindazonáltal ő elégedetten távozott a könyvtárosi pályáról. Amikor nyugállományba vonulása-kor elbúcsúzott a megyei könyvtárak igazgatóitól, bölcsen állapította meg: „Jó, ha

úgy mehet el az ember egy szakmából évtizedek után, hogy értelmesen, tartalmasan, érdekes ügyért dolgozott.” Mindazok, akik ismerjük, tiszteljük és szeretjük, meggyőződéssel állíthatjuk, hogy ő valóban így élt és dolgozott.

Szívből kívánunk minden jót, jó egészséget. Kívánjuk, adja a sors, hogy elérhesse a matuzsálemi kort lánya, veje és unokái nagy örömeire. Mi, egykori munkatársai, barátai, a szakmabeliek együtt fogunk örülni velük. Így legyen.

Debrecen, 2020. augusztus 29.

Forrás: Méliusz Juhász Péter Könyvtár
